



5 A Fertő medencéjének legmélyebben fekvő, náddal fedett része és a gyepek, szántóföldek mozaikjával tarkított tóparti övezete



6 A Fertő tó nyíltvízű, döntően rekreációs használatú része

• domborzattípusok: a domborzati és földtani adottságok alapján képzett mutató **9**;

• antropogén jelleg: az emberi hatás intenzitását és tájszerkezeti megjelenését összefoglaló jellemző **10**;

• felszínborítás-meghatározottság: az uralkodó felszínborítást, illetve annak hiányát megjelenítő tényező **11**.

A három mutató kombinációja alapján képződött tájoltok homogén *tájmozaik* egységek. A tájkaraktér-típus azonban nem egyveretű, homogén téregység, hanem jellemzően 2-4 tájmozaiktípus sajátos mintázata alapján kialakult kompozit. A tájkaraktér-típusban minden esetben van egy uralkodó, látványképet is meghatározó részlet. Az uralkodó mozaiktípus szigetként megjelenő foltjai, illetve a körülötte elhelyezkedő alárendelt foltok nagysága, formája, elrendeződése, térbeli ritmusa rajzolja ki a típus határait **12**.

A fentiek alapján kijelölhető néhány jellegzetes – Ausztriában és Magyarországon eltérő – tájkaraktér-típus.

a) *Tömedence, alacsony használati intenzitással, nádas és gyepek uralkodó jellegével* **5**

A Fertő déli, magyarországi részén lévő, széles látóhatárú tájat nyugatról lankás dombok övezik, keleten pedig tágas síkság határolja. Egyediségét a sekély szikes tó nádtengere és a kapcsolódó gyepek adják, amelyek a Pannon-medence legnyugatibb előfordulású sztyepp és szikes élőhelyei. A nádas egyhangúsága mellett vizuális változatosságot nyújt a környező gyepeket tarkító, foltokban vagy sávokban megjelenő fás növényzet. Építmény alig található a tájban.

b) *Tömedence, változatos használati intenzitással, vízfelszín uralkodó jellegével* **6**

A Fertő északi, döntően Ausztriára kiterjedő részén a tájat változó szélességű nádasokkal övezett, nyílt vízfelszínnek uralják. Ehhez csatlakozik a tóparton a gyepek, a szántóföldek, valamint a beépített felszínnek alkotta változatos felszínborítású területsáv. A magasabb teraszfelszíneken épült települések modern tóparti üdülőterületei kisvárosias jellegűek. A „bécsiek tengerének” jelentős szerepe van a vízi és a kerékpáros turizmusban. A települések terjeszkedése agglomeráló beépítettséget eredményez.

c) *Dombsor és hegyláb felszín, közepes használati intenzitással és változatos felszínborítással* **7**

A domborzat és a felszínborítás sokféleségét mutató tájkaraktér-típus a Balf–Ruszt-dombságban található, és határozott földhasználati övezetességet mutat a domborzat magassági szintjeinek megfelelően. A tömedence peremén a településeket gyepek és szántók övezik, magasabb szőlők és kertek mozaikja fedi a domboldalakat, a dombtetőket pedig lombos erdők borítják. A római kor óta folytatott kőbányászat helyszínei közül a fertőrákosi kőfejtőben kialakított barlangszínház és a szentmargitbányai szabadtéri színház kulturális, turisztikai funkciókkal gazdagítja a tájat.

d) *Dombsor és hegyláb felszín, közepes és magas használati intenzitással és uralkodó szőlőborítással* **8**

Ausztriában a Balf–Ruszt-dombság északi részén, a Lajta-hegység lejtőin van jelen ez az uralkodóan szőlőültetvényekkel jellemezhető táj típus. A dombok hullámos felszíne és a domborzatot követő, ívelt szőlősorok és utak, a parcellák különböző mérete, a facsoportok és a szórta elhelyezkedő magányos fák változatos tájképet alkotnak. A történeti településmagot őrző, városiasodó kistelepülések sora harmonikusan simul a lejtők aljába. A dombok felé vezető utakat borospincék és borkimérések szegélyezik.

e) *Középhegységek és hegyláb felszínének alacsony használati intenzitással és uralkodó zárt erdőborítással*



7 A Balf–Ruszt-dombság és a Lajta-hegység lejtői



8 Szőlőültetvények a Lajta-hegység déli, Fertőre néző lejtőin

Az Alpok előterének alacsony, lombos erdőkkel fedett középhegységei és dombságai képviselik ezt a tájkaraktér-típust mind Ausztriában, mind Magyarországon. A Soproni-hegység az Alpok legkeletibb nyúlványa, egykor vadban gazdag zárt erdei kedvelt területei voltak a bécsi, pozsonyi, soproni vadásztársaságoknak. A 20. században a természetes tölgyes erdőállományok helyén sokféle lucosokat telepítettek. A szaporodó turisztikai létesítmények, kilátók, szálláshelyek építése jelentősen átalakítja az erdős tájat.

A felszínfedettség változásai

A tájak idővel változnak. Az európai tájak változásairól korábbi úrfelvételek segítségével évtizedekre visszamenően vannak adataink. Térképezésük az Európai Unióban az 1980-as évektől kezdve azonos módszertani elvek alapján történik. Az 1:100 000-es méretarányú CORINE adatbázis készítői a 25 ha-nál nagyobb kiterjedésű és 100 m-nél nagyobb átmérőjű foltokat 44 (Magyarországon 27) felszínfedettség ka-

tegóriába sorolták. Az egyes kategóriák arányának változása alapvetően befolyásolja a tájban végbemenő folyamatokat; a felszínfedettség átalakulása egyik típusból a másikba jelentős tájökölógiai változásokat eredményezhet, bonyolult láncreakciókat indíthat el az egyes tájalkotó tényezők között. (A felszínborítottság kifejezést inkább a tájkaraktér-kutatásokban, a felszínfedettséget pedig a távérzékeléses szakirodalomban használják.)

A felszínfedettség változásának okai Magyarországon

A felszínfedettségi változások háttérben egyre csökkenő mértékben állnak természeti, és egyre inkább társadalmi, illetve gazdaságpolitikai okok **13**.

Az országban a felszínfedettség változásának üteme emelkedő tendenciát mutat **14**. 1990 óta Magyarország területének 10%-án változott meg a felszínfedettség típusa. Ez az adat meghaladja az európai átlagot, ami- ben szerepet játszik az Európai Unió agrárpolitikája, a Natura 2000 és a világörökségi területek, natúr- és geoparkok kijelölése, az éghajlati adottságok módosulása, de nem kismértékben a társadalmi igények változása – pl. üdülési, rekreációs célú területek növekedése, lakóparkok létesítése, autópálya-építések stb. – is.

Ha térinformatikai módszerrel összemetszük az eltérő időpontokban készült CORINE térképeket, majd kiválogatjuk azokat a területeket, ahol a három vizsgált időszakban nem változott a felszínborítás típusa, megkapjuk Magyarországon 1990–2012 között állandó (stabil) felszínfedettségi területeit **15**. Ilyen tájak az

ország középhegységei, a nyugati országrész dombvidékei és néhány természetvédelmi oltalom alatt álló alföldi terület (pl. Hortobágy, Borsodi-Mezőség).

A szőben forgó 22 év alatt a mezőgazdaság által folyamatosan hasznosított alföldi és alacsony dombsági tájak területe a legnagyobb, az ország területének 72%-a. A Mezőföld, a Hajdúság, a Dél-Tiszántúl fekete föld talajai nagyon kedvezők a szántóföldi művelés



9 Védeltsége ellenére csökkenő földhasználati stabilitású nyírségi táj. Létavértes, Mosonta-kert

13 A FELSZÍNFEDETTSÉG VÁLTOZÁSÁT ALAKÍTÓ FŐBB HAJTÓERŐK

Helyi hajtóerők	A felszínfedettség változásának jellege
Településszintű gazdaságpolitikai döntések	Ipari területek növekedése a mezőgazdasági rovasára az ún. „zöldmezős” beruházások révén
A település lakosságának növekedése	Lakóterületek növekedése a szántóterületek és a parlagterületek rovasára
A mezőgazdasági területek rossz megközelíthetősége vagy talajainak gyenge termőképessége	A rét-, legelő- és erdőterületek növekedése a szántóterületek rovasára
Természetföldrajzi folyamatok: talajerózióra való hajlam, csuszamlásveszély, belvíz jelenléte, aszályérzékenység stb.	A rét-, legelő- és erdőterületek növekedése a szántók, gyümölcsösök és szőlők rovasára

sámára, ezért itt alig csökkent a szántók kiterjedése. A homokvidékeken (pl. a Nyírségben és a Duna–Tisza közti hátságon) viszont az elmúlt évtizedek változásai alapján a jövőben is gyorsan és gyakran változó felszínfedettséggel kell számolni ⁹. Jelentős mértékű

és gyors ütemű területhasználat-átalakulás jellemző a nagyvárosok környékén és a kiemelt üdülőövezetekben, a vízpartokon. Itt különösen fontos tájvédelmi célkitűzés a tájökölógiai hálózat fenntartása, a tájökölógiai folyosók és foltok rendszerének erősítése.

14 A FELSZÍNFEDETTSÉG VÁLTOZÁSÁNAK FŐBB TENDENCIÁI ÉS NAGYSÁGRENDJE (1990–2012)

A felszínfedettség változásának főbb tendenciái	1990–2000	2000–2006	2006–2012
Erdőterületeken belüli változások: erdők tarvágása, illetve erdőújulat erdővé fejlődése	Az erdőterületek növekedése 55,2 km ² /év	Az erdőterületek csökkenése 20,7 km ² /év	Az erdőterületek csökkenése 45,2 km ² /év
Szántóterületek átalakulása erdővé, természetközeli területekké	13,6 km ² /év	46 km ² /év	66,5 km ² /év
Legelők átalakulása erdőterületekké	8,1 km ² /év	17,8 km ² /év	11,1 km ² /év
Legelők átalakulása szántóterületekké, illetve szántóterületek átalakulása legelőké	A szántóterületek 19,1 km ² /év növekedése a legelők rovasára	A szántóterületek 11,8 km ² /év növekedése a legelők rovasára	A legelőterületek 19 km ² /év növekedése a szántók rovasára
Mezőgazdasági területek átalakulása vízfelszínre	2,5 km ² /év	3,9 km ² /év	1,1 km ² /év
Mezőgazdasági területek átalakulása mesterséges felszínre (pl. bányák, ipari üzem, autópálya, lakópark stb.)	10 km ² /év	25 km ² /év	11,1 km ² /év
A változások által érintett területek nagysága összesen	417 km ² /év	443 km ² /év	464 km ² /év

Az emberi tevékenység tájformáló hatásának erőssége (hemeróbia)

Magyarország területén ma már gyakorlatilag nem találunk emberi tevékenységtől mentes tájat. Azok az erdőfoltok, erdőrezervátumok, melyeket az ember által „nem érintett” erdőterületként tartunk számon, valójában legfeljebb csak a 19. század vége óta tekinthetők alig bolygatott élőhelyeknek, de más emberi hatás – pl. a levegőszennyezés – így is éri őket.

A tájnak az emberi tevékenység következtében bekövetkezett átalakítottági foka, szaknyelvi kifejezéssel hemeróbiaszintje fontos információ a természetvédelem és az ökológiai tájtervezés számára, mert segít megbecsülni a társadalom számára kívánatosnak tartott környezeti állapot eléréséhez szükséges intézkedések nagyságát, összetettségét és nem utolsósorban anyagi forrásigényét.

A szakirodalomban az 1950-es évek közepén megjelent „hemeróbia” fogalmat kezdetben a növénytarulásokra gyakorolt emberi hatások mértékének kifejezésére használták, majd később kiterjesztették a tájakat érő, emberi eredetű „zavarás” nagyságának átfogó minősítésére. A tájat felépítő tényezők közül csak a növényzet, valamint egyes talajtani tulajdonságok – pl. a behurcolt fajok aránya vagy a talaj nehézfémekkel való szennyeződése stb. – esetében van lehetőség arra, hogy az egykori természetes és a jelenlegi állapot közötti különbséget számokkal jellemezzük. Más tájalkotó tényezők – közzettani alap, domborzat, éghajlat, vízrajz – esetében a táj hemeróbiaszintjét jelenleg még csak relatív kategóriákkal tudjuk megadni.

A nemzetközi szakirodalomban hét hemeróbiaszint elköltöztetése ¹⁶ a legelfogadottabb, de találkozhatónk négy-, öt-, illetve tízszintű skálával is. A heme-

15 A FELSZÍNFEDETTSÉG STABILITÁSA (1990–2012)

